

NAUKI EKONOMICZNE

W XXI WIEKU –

dylematy, wyzwania, perspektywy

Jubileusz 70-lecia Wydziału Nauk Ekonomicznych
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

redakcja naukowa Czesław Zajęc

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2017

Spis treści

Wprowadzenie	7
1. Ekonomia i międzynarodowe stosunki gospodarcze	
Marian Gorynia – Nauki ekonomiczne wobec globalnych i regionalnych wyzwań drugiej dekady XXI wieku	11
Zdzisław W. Puślecki – Handel międzynarodowy w warunkach kryzysu gospodarki światowej	23
Andrzej Sławiński – Konsekwencje przyjmowania konwencjonalnych założeń dotyczących uwarunkowań polityki pieniężnej	33
Wiesława Przybylska-Kapuścińska – Niestandardowe instrumenty polityki monetarnej i konsekwencje ich stosowania	49
Marek Wróblewski – Wsparcie Międzynarodowego Funduszu Walutowego w czasie kryzysu finansowego w Irlandii, Grecji i Portugalii	62
Katarzyna Żukrowska – Wyzwania stojące przed gospodarką światową na progu trzeciej dekady XXI wieku	76
Jan W. Wiktor – Euroatlantyckie porozumienia współpracy i partnerstwa CETA i TTIP. Przyczynek do analizy problemów globalnego otoczenia biznesu	91
2. Finanse	
Ewa Bogacka-Kisiel – Pokolenie seniorów jako wyzwanie dla bankowości	103
Teresa Famulska – Funkcje i zasady podatkowe – wybrane problemy w aspekcie opodatkowania przedsiębiorstw	111
Małgorzata Iwanicz-Drozdowska – Wyzwania i dylematy współczesnej bankowości	120
Krzysztof Jajuga – Finanse spółek – niektóre wyzwania dla badań i dydaktyki	128
Danuta Krzemińska – Tendencje w zakresie kredytu kupieckiego udzielanego i wykorzystywanego przez przedsiębiorstwa w Polsce w latach 1998-2013	144
Loris Nadotti – Finansowanie innowacji: kluczowe wyzwanie dla rozwoju gospodarczego	154

3. Gospodarka przestrzenna

Krystian Heffner – Ośrodki regionalne a zmiany w przestrzeni polskich regionów: koncentracja i peryferyzacja	167
Andrzej Klasik – Gospodarka kreatywna jako wehikuł rozwoju metropolitalnego miast i zespołów miejskich	183
Tadeusz Kudłacz – Przewidywane tendencje zmian w zagospodarowaniu przestrzennym miast i obszarów zurbanizowanych – wyzwania dla gospodarki przestrzennej	195

4. Zarządzanie

Ryszard Borowiecki, Barbara Siuta-Tokarska – Nauki o zarządzaniu w świetle ogólnego pojmowania nauki	207
Szymon Cyfert, Kazimierz Krzakiewicz – O (ograniczonej i selektywnej) potrzebie kreowania nowych obszarów badawczych w dyscyplinie nauki o zarządzaniu	219
Bogdan Nogalski, Agnieszka A. Szpitter, Przemysław Niewiadomski – Problematyka badań w postępowaniach habilitacyjnych w dyscyplinie nauki o zarządzaniu podejmowana w latach 2007-2016	225
Bogdan Sojkin, Paweł Bartkowiak – Wyznaczniki decyzji zakupowych mieszkańców dużych miast w Polsce w odniesieniu do wybranych towarów FMCG	241

Marian Gorynia

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

NAUKI EKONOMICZNE WOBEC GLOBALNYCH I REGIONALNYCH WYZWAŃ DRUGIEJ DEKADY XXI WIEKU

1. Wstęp

Autor opracowania postawił sobie trzy cele. Po pierwsze, jego celem jest identyfikacja współczesnych najważniejszych globalnych i regionalnych wyzwań ekonomicznych, które mają związek z rozwojem gospodarki polskiej w tym sensie, że wpływały w minionych latach na naszą gospodarkę, a także będą na nią oddziaływać w średnim i dłuższym okresie. Identyfikacja zostanie dokonana przede wszystkim na podstawie analizy literatury przedmiotu. Po drugie, chodzi o stwierdzenie, w jaki sposób nauki ekonomiczne odnoszą się do tych wyzwań w sensie poznawczym, czyli opisowo-wyjaśniającym. Po trzecie, kolejnym celem jest zakreślenie ram dla takiej ekonomii normatywnej i normatywnej polityki gospodarczej, która w tych warunkach mogłaby się przyczynić do racjonalnej reakcji na zidentyfikowane wyzwania. Ze względu na ograniczone rozmiary tekstu każdy z zarysowanych celów zostanie potraktowany w sposób syntetyczny.

2. Identyfikacja najważniejszych globalnych i regionalnych wyzwań ekonomicznych – diagnoza

Wydaje się, że z perspektywy gospodarki polskiej w okresie od 1990 r., czyli od rozpoczęcia przemian rynkowych i powrotu do gospodarki rynkowej, trzema najważniejszymi procesami kształtującymi wyzwania dla gospodarki polskiej były transformacja, globalizacja oraz integracja z Unią Europejską [Gorynia 2016a]. W miarę upływu czasu zmieniały się tylko proporcje siły oddziaływania tych procesów na możliwości rozwojowe gospodarki polskiej. Dodatkowym czynnikiem, który pojawił się na przełomie lat 2007/2008 był światowy kryzys gospodarczy.

Na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku pierwszoplanowe znaczenie miała z pewnością transformacja, która odgrywała rolę warunku *sine qua non* ujawnienia się wpływu globalizacji na gospodarkę polską oraz była punktem wyjścia do podjęcia działań prowadzących do przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Jak podkreśla się w wielu opracowaniach, polska transformacja była dużym sukcesem w kontekście przebudowy systemu gospodarczego, a także doprowadziła do osiągnięcia relatywnie najlepszych efektów wzrostu wśród wszystkich krajów transformacji [Kleer, Kondratowicz (red.) 2006; Gorynia, Kowalski 2008; Kowalski 2009; Woźniak 2011; Kowalski 2013]. Jednak oprócz pozytywnych ocen procesu polskich przemian rynkowych, a w zasadzie ich realnych wyników gospodarczych, istnieje w literaturze silny nurt krytyczny podkreślający, że osiągnięcia byłyby większe, gdyby nie błędy w polityce gospodarczej [Bałtowski, Kozarzewski 2014; Kołodko, Nuti 1997, Kołodko 2014; Kowalik 2009; Kozłowski, Wojtysiak-Kotlarski (red.) 2014]. Cechą tych dyskusji jest ich prowadzenie w konwencji *ex post*, podczas gdy realizacja polityki gospodarczej odbywa się w czasie rzeczywistym. Cały dyskurs na ten temat można chyba podsumować stwierdzeniem, że mimo iż Polska osiągnęła rezultaty lepsze od jakiegokolwiek innego państwa przechodzącego przez proces transformacji rynkowej, to z dużym prawdopodobieństwem występował pewien margines możliwości prowadzenia lepszej i bardziej skutecznej pro wzrostowej polityki gospodarczej. Jednak szacowanie w tej chwili możliwych konsekwencji odstępstw od przyjętych rozwiązań i potencjalnych rozmiarów ich efektów nie ma większego sensu. Warto przypomnieć także okoliczność, że o ile znaczenie czynnika transformacji było dominujące, zwłaszcza w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych, o tyle w miarę upływu czasu zaczęło wzrastać znaczenie integracji z Unią Europejską oraz globalizacji jako takiej, której wpływy mogły się ujawnić dopiero po dokonaniu otwarcia gospodarki polskiej na w miarę swobodną współpracę z otoczeniem międzynarodowym.

Znaczenie czynnika integracji z Unią Europejską wzrastało w miarę przygotowań do przystąpienia Polski do UE w 2004 r. i bezpośrednio po uzyskaniu członkostwa [Gorynia 2016a]. Gospodarka polska odniosła z tego tytułu określone korzyści przejawiające się wzrostem wymiany handlowej, zarówno po stronie eksportu, jak i importu, wzrostem zagranicznych inwestycji bezpośrednich, zarówno napływających do Polski, jak i wypływających z naszego kraju, a także uzyskaniem dostępu do dużych środków europejskich w ramach prowadzonej polityki spójności. Jednocześnie pojawiły się pewne następstwa integracji, które doprowadziły do znacznych rozmiarów emigracji z Polski oraz do silnej, czasami uważanej nawet za nadmierną, koncentracji geograficznej polskiego eksportu i importu w relacjach z krajami UE. Te ostatnie okoliczności oceniane są raczej negatywnie.

Oddziaływanie czynnika globalizacji na szerszą skalę stało się możliwe za sprawą transformacji rynkowej. Wydaje się, że wyzwania przyszłości dla go-

spodarki polskiej będą związane przede wszystkim z tym procesem, choć w pewnym stopniu może się jeszcze utrzymywać decydujące znaczenie integracji z UE. W dłuższym okresie jednak rola globalizacji będzie bez wątpienia rosła. I dlatego właśnie temu czynnikowi warto poświęcić trochę więcej uwagi. W literaturze przedmiotu popularne stało się rozpatrywanie globalizacji w kategoriach szans i zagrożeń [Streeten 2001]. Przywołany autor stworzył swego rodzaju bilans globalizacji (*Balance sheet of globalization – Rough approximations*), w którym pokazuje z jednej strony tych, którzy na globalizacji zyskali, a z drugiej tych, którzy stracili [Streeten 2001, s. 30]. Ten bilans powinien podlegać systematycznym aktualizacjom. Ważny jest także głos naukowców ekonomistów w sporze pomiędzy zwolennikami i przeciwnikami globalizacji. Rzeczowe, rzetelne, analityczne podejście do tego zagadnienia zaproponował Bhagwati [2004]. Rozważa on plusy i minusy globalizacji w następującym układzie: Ubóstwo – zmniejszenie – zwiększenie; Praca dzieci – redukcja – zwiększenie; Rola kobiety – poprawa – regres; Demokracja – promocja – ograniczenie; Kultura – wzbogacenie – narażona na niebezpieczeństwo; Płace i standardy pracy – wzrost – obniżka; Środowisko – poprawa – pogorszenie; Korporacje międzynarodowe – pożyteczni aktorzy – drapieży; Przestępczość – spadek – wzrost; Zdrowie – poprawa – regres. Z kolei diagnoza Kołodki [2008, 2013] odnosząca się do wyzwań stojących przed cywilizacją ziemską w związku z procesami globalizacji została ujęta jako tuzin „wielkich spraw przyszłości” i obejmuje następujące elementy: tempo i granice wzrostu gospodarczego; ewolucja wartości i ich kulturowe implikacje dla procesów rozwojowych; instytucjonalizacja globalizacji *versus* narastający brak koordynacji i chaos; integracja regionalna i jej sprzężenie z globalizacją; pozycja i rola organizacji pozarządowych; środowisko przyrodnicze i konkurencja o wyczerpujące się zasoby naturalne; procesy demograficzne i migracje ludności; bieda, nędza i nierówności społeczne; gospodarka i społeczeństwo oparte na wiedzy; postęp naukowo-techniczny; ewolucja sieci i jej gospodarcze konsekwencje; konflikty i bezpieczeństwo, wojna i pokój. Z kolei Orłowski [2016, s. 217], zgadzając się z poglądem Kołodki, że „w skali całego świata bilans globalizacji jest korzystny” [Kołodko 2013], podkreśla, iż globalizacja wywołuje także wiele kontrowersji i zarzutów oraz przytacza pięć najważniejszych z nich w nawiązaniu do prac krytyków globalizacji [Stiglitz 2002]: niesprawiedliwe reguły gry, narzucone przez dysponujące większą siłą kraje rozwinięte; orientacja procesów globalizacji wyłącznie na zysk i wartości materialne, z lekceważeniem innych aspektów życia; niedemokratyczne ograniczanie suwerenności wielu krajów rozwijających się; bardzo nierównomierny rozkład korzyści płynących z globalizacji oraz narzucanie wielu krajom rozwijającym się systemu gospodarczego nieodpowiedniego dla ich tradycji, kultury i wyzwań rozwojowych. Warto jeszcze wspomnieć o poglądach Rodriki [2011], który wskazu-

je na konflikty między demokracją, interesami państw narodowych i globalizacją ekonomiczną oraz proponuje sposób ich rozwiązania.

Wystąpienie światowego kryzysu gospodarczego i finansowego zapoczątkowanego w latach 2007-2008 stanowiło swego rodzaju przypomnienie o tym, że zarówno gospodarki poszczególnych krajów, jak i gospodarka światowa wcale nie muszą się rozwijać harmonijnie i mogą podlegać zjawiskom kryzysowym. Interpretacja kryzysu przybiera skrajnie różniące się postaci. Jedni uważają, że główną przyczyną kryzysu były niedoskonałości rynku i jego zawodność (*market failure*), inni zaś uznają, że podłoże do wybuchu kryzysu stanowiła nadmierna i chybiona ingerencja państwa w gospodarkę (*government failure*) [Dzikowska, Gorynia, Janowska (red.) 2016; Allen, Carletti 2010; Merrouche, Nier 2010].

3. Odpowiedź nauk ekonomicznych na zarysowane wyzwania w sferze poznawczej (opisowo-wyjaśniającej)

Wymienione procesy zachodzące w gospodarce światowej i gospodarkach poszczególnych państw wywierały systematycznie presję na sposób uprawiania ekonomii. Można rozróżnić wpływ rzeczywisty, dokonany oraz pożądany, pozostający w sferze postulatów i rekomendacji niektórych ekonomistów.

Jeśli chodzi o zauważalny wpływ zmian gospodarczych na kształt nauki je opisującej, to odpowiedź współczesnych nauk ekonomicznych na zasygnalizowane w p. 2 procesy była stonowana i umiarkowana. Generalnie ani trzy wymienione ważne procesy, ani światowy kryzys gospodarczy nie przyczyniły się do radykalnego przebudowania sposobu uprawiania ekonomii. Nie nastąpiły zwroty porównywalne np. z przełomem keynesowskim, nie zaobserwowano czegoś, co można by określić jako zmianę paradygmatu.

Wydaje się, że na podkreślenie zasługuje kilka tendencji zmian, które dało się zaobserwować:

- Generalnie można stwierdzić, że nastąpiło zauważalne przesunięcie zainteresowań z ekonomii głównego nurtu (*mainstream economics*, ekonomii ortodoksyjnej, ekonomii neoklasycyzmu) w kierunku nurtów heterodoksyjnych (nowa ekonomia instytucjonalna, ekonomia neoinstytucjonalna, ekonomia behawioralna, ekonomia ewolucyjna itp.). Rozwój nurtów alternatywnych był odpowiedzią na niedoskonałości ekonomii głównego nurtu, którą krytkowano m.in. za nierealistyczne podstawy mikroekonomiczne oraz ignorowanie niektórych ważnych aspektów życia gospodarczego. Żaden ze wspomnianych nurtów heterodoksyjnych nie zajął jednak pozycji stanowiącej silną alternatywę dla krytkowanej ekonomii ortodoksyjnej. Jednocześnie pojawiła się tendencja do elastycznej reakcji i przystosowań ekonomii neoklasycyzmu przez uwzględnienie niektórych postulatów nurtów heterodoksyjnych.

- Transformacja, globalizacja i integracja nie doprowadziły do powstania nowych przełomowych koncepcji. Badanie gospodarek krajów transformacji odbywało się co do zasady z wykorzystaniem paradygmatów badawczych stosowanych w odniesieniu do gospodarki rynkowej. Globalizacja zaznaczyła się wzrostem badań nad współzależnościami rozwoju gospodarczego świata, jego regionów oraz państw. Rozwój badań nad integracją był natomiast spowodowany przede wszystkim rozszerzeniem Unii Europejskiej.
- W stosunkowo większym stopniu dał się natomiast zauważyć wpływ światowego kryzysu gospodarczego na uprawianie ekonomii, choć o radykalnym przełomie nie może być mowy. Zdaniem Wojtyny [2017], można zauważyć następujące konsekwencje kryzysu: silniejsze związki ekonomii z finansami, przesunięcie akcentu z badań teoretycznych na empiryczne, relatywny wzrost znaczenia badań mikroekonomicznych w stosunku do makroekonomicznych, wyraźne umocnienie się pozycji ekonomii behawioralnej w ramach głównego nurtu, uwzględnienie w szerszym zakresie aspektów etycznych.

Zasygnalizowany rzeczywisty wpływ zmian zachodzących w gospodarce na kształt uprawiania ekonomii nie w pełni jednak pokrywa zapotrzebowanie na dobrą ekonomię. Przez dobrą ekonomię należy rozumieć naukę dostarczającą bardziej satysfakcjonujące niż dotychczas opisy i interpretacje rzeczywistości gospodarczej, mogące stanowić podstawę do harmonijnego budowania dobrobytu w skali świata [Gorynia, Kowalski 2009].

Należy zauważyć, że na dłuższą metę rozwój nauk ekonomicznych podlega dwóm tendencjom, które mają charakter obiektywny. Chodzi tutaj o specjalizację i interdyscyplinarność [Gorynia, Kowalski 2013]. Specjalizacja jest przejawem ekonomizacji działalności badawczej, stanowiąc odpowiedź na złożoność obiektu badań i wiążące się z tym wymagania rzadkich kompetencji. Jest też specjalizacja efektem ograniczeń poznawczych człowieka – dzielenie świata gospodarczego na podsystemy i ich analiza są przejawem naturalnej skłonności do redukcji złożoności. Warto jednak zwrócić uwagę na potencjalne meandry specjalizacji, wśród których na czoło wybija się zagrożenie oderwaniem od rzeczywistości w takim znaczeniu, że ignorowana jest jej złożoność, a badania dotyczą bardzo wyspecjalizowanych, sfragmentaryzowanych, „wyautonomizowanych”, wyrwanych z kontekstu odcinków życia gospodarczego. Równoległe szczególnie niepokojący jest jeden ze skutków specjalizacji, a mianowicie skłonność do dywergencji obszarów, dziedzin, dyscyplin, subdyscyplin. Z drugiej strony należy zauważyć, że rzeczywisty świat gospodarczy jest złożony i z natury „wielodyscyplinarny”. Obiekty, zjawiska i procesy stanowiące przedmiot badań w ramach różnych wyspecjalizowanych dyscyplin wzajemnie się przenikają i warunkują. Wyróżnić można przy tym co najmniej cztery poziomy interdyscyplinarności – między obszarami, między dziedzinami, między dyscyplinami danego obszaru oraz między subdyscyplina-

mi danej dyscypliny [Gorynia 2016b]. Skutkiem pożądaną interdyscyplinarności w badaniach ekonomicznych jest wyłanianie się tendencji do konwergencji badań w różnych obszarach, dziedzinach i dyscyplinach.

Podsumowując rozważania na temat specjalizacji i interdyscyplinarności wypada zauważyć, że obie tendencje wydają się przynajmniej do pewnego stopnia wykluczać – specjalizacja prowadzi bowiem do dywergencji, a interdyscyplinarność do konwergencji badań prowadzonych w odrębnych częściach składowych nauki [Gorynia 2017a]. Dobra ekonomia powinna więc unikać pułapek specjalizacji, a jednocześnie czerpać z możliwości, jakie stwarza prowadzenie badań interdyscyplinarnych. Można w związku z tym rekomendować, by relacje między dyscyplinami w ramach nauk ekonomicznych układały się zgodnie z poniżej podanymi zasadami:

- zachowanie ograniczonej odrębności dyscyplin,
- akceptowanie, a nawet propagowanie przejawów pogłębiającej się konwergencji,
- pogodzenie się z tym, że ścisła linia demarkacyjna (precyzyjna delimitacja) jest niemożliwa i niepotrzebna,
- brak pełnej możliwości uniknięcia rozproszenia i sfragmentaryzowania niektórych badań,
- wzrost znaczenia zespołów badawczych i umiejętności syntezy badań rozproszonych.

Kontynuując wątek postulatyczny w odniesieniu do reakcji nauk ekonomicznych na zmiany w gospodarce w sferze poznawczej (opisowo-wyjaśniającej), warto przytoczyć poglądy Fiedora [2017]. Jego zdaniem ekonomii potrzebna jest równowaga rozumiana jako rozsądne zróżnicowanie stanowisk metodologicznych, gdyż bez tego zróżnicowania zagrażają ekonomii dwa niebezpieczeństwa. Pierwszym jest redukcja do nauki czysto „instrumentalnej” (logika wyboru ekonomicznego, nauka o efektywności gospodarowania itp.), w pełni pozytywnej, czyli wolnej od sądów wartościujących, spełniającej rygorystyczne kryteria krytycznego racjonalizmu (falsyfikacjonizmu), ale niezdolnej, czy w ograniczonym stopniu zdolnej, do rozpoznawania rzeczywistych zjawisk, procesów, trendów gospodarczych. Drugie niebezpieczeństwo to redukcja do dyscypliny czysto opisowej, „empiryczno-faktograficznej”, ale pozbawionej uogólniającej refleksji naukowej („mierzenie bez teorii”). Ten sam autor postuluje dalej równouprawnienie nurtu pozytywnego i normatywnego, gdyż w jego przekonaniu wiąże się ono z potrzebą dostrzegania wielkiej złożoności uwarunkowań, jakim podlegają zachowania podmiotów gospodarczych, ze współzależnością determinant stricte ekonomicznych i społecznych, kulturowych, etycznych czy nawet religijnych, co oznacza zwłaszcza konieczność bardzo szerokiego ujmowania założenia o mikroekonomicznej racjonalności i modyfikacji koncepcji *homo oeconomicus*.

4. Odpowiedź w sferze normatywnej – ekonomia normatywna i normatywna polityka gospodarcza

W tym miejscu przyjmuje się rozróżnienie między ekonomią normatywną i normatywną polityką gospodarczą zaproponowane przez Lipowskiego [2011]. Zgodnie z tym rozróżnieniem „Ekonomię pozytywną konstituuje odpowiedź na pytanie diagnostyczne: *Co jest?*”, zaś „Ekonomię normatywną konstituują odpowiedzi na cztery logicznie następujące po sobie pytania: 1. *Jak być powinno w gospodarce?* 2. *Co jest w niej korzystne, a co niekorzystne?* 3. *Co należy zrobić?* 4. *Kto ma to zrobić?*”. Z kolei normatywne ujęcie polityki gospodarczej stanowi logiczną implikację ustaleń teleologicznych ekonomii normatywnej. „Politykę tę konstituuje odpowiedź na pytanie: *jak to trzeba zrobić?* A zatem jej zadaniem jest określenie właściwych narzędzi ekonomicznych, za pomocą których nastąpić powinno osiągnięcie (przez państwo) celu nadrzędnego”. Istotnym elementem różniącym ekonomię normatywną i normatywną politykę gospodarczą jest państwo, które może być rozumiane szeroko (także w znaczeniu ponadpaństwowym oraz w znaczeniu odnoszącym się do regionów określonego kraju).

Jeśli chodzi o możliwe reakcje ekonomii i polityki gospodarczej w stosunku do zasygnalizowanych i krótko scharakteryzowanych wyzwań, to należy podkreślić, że mamy do czynienia z dużą różnorodnością propozycji, a jednocześnie skala różnic między nimi jest istotna. Wielość zgłaszanych propozycji wydaje się wskazywać na to, że nie ma jednej najlepszej normatywnej ekonomii i normatywnej polityki gospodarczej dopasowanej do wszystkich sytuacji, co prowadzi do wniosku, że rozwiązania normatywne winny być raczej eklektyczne – powinno je charakteryzować to, co w zarządzaniu strategicznym nazywa się *contingency approach* i co oznacza konieczność uwzględnienia konkretnych uwarunkowań sytuacyjnych.

Nie sposób w tym tekście omówić wszystkich możliwości, ale warto chociaż je przytoczyć, by następnie krótko scharakteryzować i ocenić koncepcje relatywnie nowe i ważne.

Prezentację można rozpocząć od przedstawienia konsekwencji i propozycji dla ekonomii normatywnej i normatywnej polityki gospodarczej wynikających z ekonomii głównego nurtu, a w zasadzie jej dwóch nurtów – „twardej” ekonomii neoliberalnej i neoliberalnego nurtu „miękkiego” (określanego czasami neokenesowskim) oraz z „nowej syntezy ekonomicznej” [Osiatyński 2016, s. 297]. W największym uproszczeniu w „twardym” stanowisku liberalnym eksponowana jest hipoteza zawodności państwa (*government failure*), a istota „miękkiego” podejścia neoliberalnego sprowadza się do hipotezy zawodności rynku (*market failure*). Z kolei „nowa synteza ekonomiczna” definiuje wspólne podstawy aksjologiczne powyższych nurtów, na które składają się cztery założenia: 1) funkcjo-

nowanie gospodarki można przedstawić jako funkcjonowanie „reprezentatywnego agenta”; 2) „reprezentatywni agenci” (przedsiębiorcy, pracownicy, konsumenci) cechują się racjonalnymi przewidywaniami; 3) gospodarka podlega „realnemu” cyklowi koniunkturalnemu; 4) za odchylenia od równowagi przy pełnym wykorzystaniu czynników wytwórczych odpowiadają „sztywności” rynku, zwłaszcza rynku pracy. Z zasygnalizowanych trzech nurtów ekonomii neoliberalnej wynikają dla polityki gospodarczej następujące wnioski: 1) zarzucenie polityki pełnego zatrudnienia i walka o niską inflację; 2) globalizacja staje się instrumentem nacisku na płace i zwiększania mobilności kapitału trwałego; 3) zakres interwencji gospodarczej rządu należy jak najbardziej ograniczać; 4) podstawowym wyznacznikiem konkurencyjności gospodarki jest jej przewaga w jednostkowych kosztach pracy [Osiałyński 2016, s. 297]. Istotę rekomendacji ekonomii neoliberalnej dla polityki gospodarczej można sprowadzić do trzech kierunków działania: 1) pobudzania konsumpcji gospodarstw domowych przez wzrost ich zadłużenia; 2) deflacji wewnętrznej – hamowania wzrostu płac poniżej wzrostu wydajności pracy, co ma zapewnić wzrost gospodarczy i konkurencyjność międzynarodową; 3) polityki „rozwoju przez zaciskanie” – jej stosowanie należy przestrzegać zawsze i wszędzie [Osiałyński 2016, s. 297-298].

Wielu ekonomistów wskazuje na to, że przywołane pryncypia podejścia neoliberalnego nie prowadzą do pozytywnych konsekwencji rozwojowych. Osiałyński [2016, s. 294] podkreśla przede wszystkim, że występuje „brak możliwości samej tylko rynkowej autoregulacji rozmiarów prywatnych inwestycji w stosunku do rozmiarów zamierzonych prywatnych oszczędności oraz to, że zmiany stopy procentowej nie są w stanie doprowadzić do zrównania jednych z drugimi przy trwałym zachowaniu pełnego zatrudnienia”.

Większość stanowisk w kwestii pożądanego kształtu ekonomii i polityki gospodarczej w warunkach globalizacji i tendencji do pojawiania się kryzysów została wypracowana w opozycji do scharakteryzowanego wyżej podejścia neoliberalnego. W tym miejscu ograniczymy się do wymienienia najważniejszych z tych stanowisk:

- Osiałyński [2016, s. 294-295] uważa, że pożądana polityka gospodarcza powinna być osadzona w ekonomii post-Kalecki i post-Keynes oraz oparta na dwóch filarach: 1) aktywne uzupełnianie popytu sektora prywatnego wydatkami publicznymi finansowanymi przez wzrost długu publicznego (z przestrzeganiem ograniczeń wynikających z globalizacji); 2) przywrócenie „partycypacyjnego” modelu wzrostu oraz odwrócenie narastających od lat tendencji polaryzacji rozkładu dochodów gospodarstw domowych.
- Kołodko [2008, 2010, 2013] zainicjował koncepcję ekonomii normatywnej i normatywnej polityki gospodarczej określaną jako nowy pragmatyzm. Sam autor określił tę koncepcję następująco: „Jeśli chcemy, aby świat przyszłości

był światem pokoju i w miarę harmonijnego rozwoju – a przecież chcemy bardzo, to należy do procesów ekonomicznej reprodukcji wnieść nowe wartości, ale przy tej okazji ani przez chwilę nie powinno zapominać się o pragmatyzmie, który jest fundamentalną, niezbywalną cechą racjonalnego gospodarowania. Potrzebny jest pragmatyzm sprzyjający wielokulturowości i wychodzący z systemu wartości, które sprzyjają partycypacyjnej globalizacji, inkluzywnym instytucjom, spójności społecznej i zrównoważonemu rozwojowi” [Kołodko 2014]. Należy podkreślić, że idea nowego pragmatyzmu pojawia się na kanwie krytyki podejścia neoliberalnego, podejmowanej przez Kołodkę w większości jego prac. Nowy pragmatyzm ma być synonimem zdrowego rozsądku i choćby dlatego zasługuje na pozytywną konotację. Nowy pragmatyzm cechuje elastyczność, adoktrynalność, realizm i liczenie się z rzeczywistością, zdrowy rozsądek, podejście mieszane, uwarunkowane kontekstem, a nie demagogią, dogmatami i uprzedzeniami. Niektórzy zgłaszają jednak zastrzeżenia wskazujące, że jest to koncepcja niedopracowana i niejednolita koncepcyjnie, nazbyt eklektyczna [Gorynia 2017b].

- *New Global Governance* [Serra, Stiglitz (eds.) 2016] to koncepcja stworzona na bazie krytyki tzw. konsensusu waszyngtońskiego (KW), który można określić jako reakcję na wiodącą rolę państwa w procesach industrializacji oraz substytucji importu i oznaczającą zaniechanie/ograniczenie tej roli [Williamson 1990]. KW był przykładem wykorzystania koncepcji ekonomii neoliberalnej do kształtowania polityki gospodarczej. Najkrócej opisują go trzy pojęcia – liberalizacja, prywatyzacja i stabilizacja makroekonomiczna wiązana ze stabilnością cen. Omawiana koncepcja akcentuje różnorodność warunków rozwojowych poszczególnych państw i związaną z tym niezasadność traktowania wszystkich przypadków według tych samych reguł wynikających z podejścia neoliberalnego. Nie ma gotowych uniwersalnych rozwiązań pasujących do wszystkich sytuacji, a każdy przypadek winien być indywidualnie diagnozowany i analizowany [Rodrik 2008a]. Podkreśla się także konieczność przebudowy architektury międzynarodowej współpracy gospodarczej oraz doprowadzenie do równowagi globalizacji politycznej i globalizacji w znaczeniu gospodarczym [Stiglitz 2008].
- Niezadowalające postępy wzrostu i rozwoju gospodarczego w niektórych krajach (zwłaszcza mniej rozwiniętych, doganiających) doprowadziły do wypracowania podstaw nowej polityki przemysłowej (*new industrial policy*), mającej przez interwencję państwa stymulować wzrost gospodarczy. Istotą tej koncepcji jest założenie możliwości pokonania słabości tradycyjnej polityki przemysłowej dzięki strategicznej koordynacji działań państwa i firm [Rodrik 2007, 2008a, 2008b]. Koncepcja ta wiąże się w pewnym sensie z omówioną w poprzednim punkcie bardziej całościową i kompleksową propozycją

New Global Governance. Wypada zwrócić uwagę na dwie cezury czasowe – o ile lata świetności pierwotnej koncepcji polityki przemysłowej przypadają na lata przed KW, o tyle powstanie nowej polityki przemysłowej należy wiązać z niezadowolającymi rezultatami polityk rozwojowych prowadzonych zgodnie z zaleceniami tego konsensusu.

- Warto jeszcze zwrócić uwagę na polską odmianę polityki gospodarczej z wykorzystaniem rozbudowanych elementów polityki przemysłowej leżącą u podstaw *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju* firmowanej przez wicepremiera Mateusza Morawieckiego [*Strategia na rzecz... 2017*]. W analizach tej koncepcji podkreślany jest jej rozmach oraz to, że jest ona odpowiedzią na obserwowane w wielu krajach doganiające tendencje do aktywnego włączania się państwa w aktywizowanie procesów rozwojowych. Jej krytycy podkreślają natomiast duże ryzyko makroekonomiczne, niekiedy nawet wolażyzm, a także przecenianie pożytków z aktywnej roli państwa w kreowaniu procesów rozwojowych, w tym polityki przemysłowej.
- Warto jeszcze zwrócić uwagę na rodzące się albo raczej odradzające się w niektórych krajach postulaty do prowadzenia protekcjonistycznej, populistycznej, przesyconej nacjonalizmem ekonomicznym polityki gospodarczej [Koźmiński 2017]. Zauważalna jest tendencja do promowania rozwiązań przeciwnych procesom liberalizacji, globalizacji, ograniczających zakres współpracy międzynarodowej i oznaczających *de facto* zmniejszenie korzyści wynoszonych z międzynarodowego podziału pracy. Trudno jest dzisiaj ocenić, czy tendencja ta będzie miała charakter trwały, czy będzie tylko krótkookresowym epizodem w rozwoju gospodarki światowej.

5. Zakończenie

Przeprowadzone rozważania pokazują, że bardzo dynamicznym zmianom w realnej gospodarce światowej towarzyszą nieco bardziej stonowane co do tempa i zakresu przemiany w sposobie uprawiania ekonomii jako nauki w sensie pozytywnym. Zmiany te są dość liczne, ale nie mają charakteru daleko idących zwrotów w paradygmacie (a raczej zestawie paradygmatów) uprawiania ekonomii jako dyscypliny w szczególności oraz całej dziedziny nauk ekonomicznych. Jeśli chodzi natomiast o ekonomię normatywną oraz normatywną politykę gospodarczą, to podkreśla się, że konsensus dotyczy tylko zawodności dotychczasowych sposobów ich rozwijania, natomiast nie ma zgody odnośnie do pożądanego ich kształtu w przyszłości. Dlatego tak często obserwujemy nacisk na podkreślanie różnorodności poszczególnych przypadków oraz na zalety rozwiązań o charakterze eklektycznym. Warto też zauważyć, że w nieco zmienionej postaci powracają koncepcje kiedyś rozwijane, a potem krytykowane i zarzucone (np. *industrial policy*).

Literatura

- Allen F., Carletti E., 2010, *The global financial crisis: Causes and consequences*, International Review of Finance, No. 10(1), s. 1-26.
- Bałtowski M., Kozarzewski P., 2014, *Zmiana własnościowa polskiej gospodarki 1989-2013*, PWE, Warszawa.
- Bhagwati J., 2004, *In Defence of Globalization*, Oxford University Press, Oxford.
- Dzikowska M., Gorynia M., Jankowska B., (red.) 2016, *Międzynarodowa konkurencyjność polskich przedsiębiorstw w okresie globalnego kryzysu gospodarczego i po jego wystąpieniu*, Difin, Warszawa.
- Fiedor B., 2017, *Integracja vs. różnorodność w ekonomii w kontekście różnic metodologiczno-filozoficznych. Perspektywa mikroekonomiczna*, Konspekt wystąpienia na posiedzeniu Komitetu Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, 14 marca 2017.
- Gorynia M., 2016a, *Polish Economic Policy, Internationalization, and Globalization*, [w:] Katsikides S., Hanappi H. (eds.), *Society and Economics in Europe*, Springer.
- Gorynia M., 2016b, *Nauki ekonomiczne a postulat interdyscyplinarności*, [w:] Czaja S., Graczyk A. (red.), *Ekonomia i środowisko. Księga jubileuszowa Bogusława Fiedora*, Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Gorynia M., 2017a, *Ewolucja nauk ekonomicznych – uwagi wprowadzające*, Konspekt wystąpienia na posiedzeniu Komitetu Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, 14 marca 2017.
- Gorynia M., 2017b, *Nowy pragmatyzm. Jak jest z nim naprawdę?* Rzeczpospolita, 22 lutego.
- Gorynia M., Kowalski T., 2008, *Globalne i krajowe uwarunkowania funkcjonowania polskich przedsiębiorstw*, Ekonomista, nr 1, s. 51-76.
- Gorynia M., Kowalski T., 2013, *Nauki ekonomiczne i ich klasyfikacja a wyzwania współczesnej gospodarki*, Ekonomista, nr 4, s. 458-474.
- Kleer J., Kondratowicz A. (red.), 2006, *Wkład transformacji do teorii ekonomii*, CeDeWu.PL Wydawnictwa Fachowe, Warszawa.
- Kołodko G.W., 2008, *Wędrujący świat*, Prószyński i S-ka, Warszawa.
- Kołodko G.W., 2010, *Świat na wyciągnięcie myśli*, Prószyński i S-ka, Warszawa.
- Kołodko G., 2013, *Dokąd zmierza świat. Ekonomia polityczna przyszłości*, Prószyński i S-ka, Warszawa.
- Kołodko G., 2014, *Nowy pragmatyzm, czyli ekonomia i polityka dla przyszłości*, Ekonomista, nr 2, s. 162-179.
- Kołodko G.W., Nuti M.D., 1997, *Polska alternatywa. Stare mity, twarde fakty, nowe strategie*, Poltext, Warszawa.
- Kowalik T., 2009, *www.Polska Transformacja.pl*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa.
- Kowalski T., 2009, *Polska transformacja gospodarcza na tle wybranych krajów Europy Środkowej*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, nr 2, s. 253-278.
- Kowalski T., 2013, *Globalisation and Transformation in Central European Countries: The Case of Poland*, Poznań University of Economics Press, Poznań.
- Kozłowski P., Wojtyśiak-Kotlarski (red.), 2014, *Grzegorz W. Kołodko i ćwierćwiecze transformacji*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Koźmiński A., 2017, *Nowy pragmatyzm kontra nowy nacjonalizm*, Rzeczpospolita, 2 lutego.
- Lipowski A., 2011, *Z metodologii nauk ekonomicznych: struktura logiczna podejścia normatywnego i pozytywnego*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, nr 2, s. 196-217.
- Merrouche O., Nier E., 2010, *What Caused the Global the Global Financial Crisis? Evidence on the Drivers of Financial Imbalances 1999-2007*, IMF Working Paper, No. 265, International Monetary Fund, Washington.
- Orłowski W., 2016, *Czy globalizacja, którą znamy, przetrwa?* [w:] Bałtowski M. (red.), *Ekonomia przyszłości. Wokół nowego pragmatyzmu Grzegorza W. Kołodko*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

- Osiatyński J., 2016, *Quo vadis euro – Unio? Perspektywa ekonomii postkeynesowskiej*, Ekonomista, nr 3, s. 293-311.
- Rodrik D., 2007, *Normalizing Industrial Policy*, John F. Kennedy School of Government, Harvard University, Cambridge, MA.
- Rodrik D., 2008a, *A Practical Approach to Formulating Growth Strategies*, [w:] Serra N., Stiglitz J.E. (eds.), *The Washington Consensus Reconsidered. Towards a New Global Governance*, Oxford University Press, Oxford.
- Rodrik D., 2008b, *Industrial Policy: Don't Ask Why, Ask How*, Middle East Development Journal, Vol. 1, Issue (1), s. 1-29.
- Rodrik D., 2011, *The Globalization Paradox. Why Global Markets, States and Democracy can't Coexist*, Oxford University Press, Oxford.
- Serra N., Stiglitz J.E. (eds.), 2016, *The Washington Consensus Reconsidered. Towards a New Global Governance*, Oxford University Press, Oxford.
- Streeten P., 2001, *Globalisation. Threat or opportunity?* Copenhagen Business School Press, Copenhagen.
- Stiglitz J.E., 2002, *Globalization and its discontents*, W.W. Norton Company, Washington DC.
- Stiglitz J.E., 2008, *The Future of Global Governance*, [w:] Serra N., Stiglitz J.E. (eds.), *The Washington Consensus Reconsidered. Towards a New Global Governance*, Oxford University Press, Oxford.
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju*, 2017, Ministerstwo Rozwoju, https://www.mr.gov.pl/media/35716/SOR_2017_maly_internet03_2017.pdf.
- Williamson J., 1990, *What Washington Means by Policy Reform*, [w:] Williamson J. (ed.), *Latin American Adjustment: How Much Has Happened?* Institute for International Economics, Washington.
- Wojtyna A., 2017, *Czy w wyniku obecnego kryzysu światowego zmienił się zakres i sposób uprawiania ekonomii?*, Konspekt wystąpienia na posiedzeniu Komitetu Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, 14 marca 2017.
- Woźniak M., 2011, *Gospodarka Polski 1990-2011*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.